

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

Emnenr. 23

Fylke:

Vest-Agder

Tilleggsspørsmålnr.

Herad:

Lissa

Emne: Bordskikk til hverdags

Bygdelag: Helst heiegårdene

Oppskr. av: Anders Brustøl

Gard:

i østenden av Lissa

(adresse): Skokke ou Farsund

G.nr.

Br.nr.

A. Merk av om oppskrifta er etter eiga røynsle.

ja

B. Eller om den er etter andre heimelsmenn: (ta også med alder, heimstad, yrke):

Bordskikk til hverdags

SVAR

Før 1880 hadde di fleste bileggarobn i stova. Di lae i obnen frå skorsteinen i kjøkkene. Då koge di maden i kjøkkene. Di hengde gryda i grydehalla på krojen i merennessa skora, som hæng på ramme i skorsteinen, å alsi va larig. Men frå 1880 åran bejonte folk å kjøbe kogeobne. Då minste da på forstora i mange myre, inte i Hellemyra. va der noen som hadde skore ni forstora sin, så di ikke lenger kunne sjere forstora, men måtte kjo ovfalle frå tiligare år, å ette da ipob som koge. Då måtte di spare på ellinga. Då va da at di kjøbte kogeobne å koge i dagligstova. Snart blei da fint å ha kogeobn, å ettekvart reiv flestparten ut bileggarobnen å fekk kogeobn. Så, ette 1910, hel i da bel, reiv di ner skorsteinen i kjøkkenen å bygde loddpibe a murestein, å snart kjøbte

di komfyrer å koge bare på den i kjøkkene. Sa nå etke 1920 å framføre byke folk ud ~~komfyrer~~ å kjøbe elektrisk komfyr. Sa i stova he di nymodens obne hel kamin, å di finaste he radiatorer å sentralopvarming. Å di fleste småbønder he veobri stova, å mange he i stova hadde di fleste vengjebor da fyste og kan minnest. Mellom målan va begge vengjan skien ner \square , å så tog bore lide plass. Men ~~at~~ når der sko settes på bore, ~~ter~~ målan, så slo di ud den eine vengjan, \square så. Sa va di så mange at der va for lide plass da, så slo di ud begge vengjan. Di sad allti med bace å tid.

2. Jæn, alle sad oss same bore, foreldre å bodn, å tenare, dersom di hadde tenare. Så å sjikken enna.
3. Alle ede på same lia. Om somman ede di på kjøkkene i noen enkelte hus, men da å bare jæn. Der finnes vel ou enkelte som å så fine på da at tenaran ede for seg sjil å i kjøkkene hel i dringestova, som da va for 100 år sian i prestegarden, men da hadde di alle husmennar i plikkarbei i anstian. Men i mest alle heime ede både hustrusfolk å tenare, ~~å~~ ~~tenare~~ å bodn, med same bore i stova.

5353

- 4 Alle fore same onader, å så nøje di vil ha.
- 5 Alle hus ke både stova å kjøkken, å ette 1900 ke di fleste hus på lanne fleire rom. Nå i seinare tid op ke 5-6. - Svart på i 3.
- 6 Sjå 3v
- 7 Husbonen å vakne sone sad på den sine sia å bore for da meste, å kvin folk kan få den anden. Boder som kunne greie seg sjøl ma bore, sad helst for borgerne, å den minste litt i en bodnestal på sia å mora, hel å i moras fang. Nå i den seinare tid, når noen familie å bodnluse, noen ke ett båt, å bare få ke tvo hel fleir, nå å der helst rom nok ma bore.
- 8 Nei, Va di for små ke å nå oppå bore, så sette mor en stamme på en stol, å den lille sad der, dersom ein mindre sad i bodnestolen. Da blei sluttet kvart bodne flokken minke.
- 9 Ja, di kalde plassen øst ma bare Høgsede - Høgsedekrona. Men der va kje høgsedstolpe hel andre merkje.
- 10 Og veid kje da, men ag fru at høgsede å plassen langt ifrå dora.
- 11 Di va kje så nøie ma å vaske hennan for di ud i eldre tid, når di ikkje hadde vore i arbei så hennas lukte. Og ke hørt da ke vore sagt: "De å bare rein moll."

11 Alle mannfolk he sede barkova ma bore
sa lenje og veid.

12 Ja, grøud ad di a same fad sa mange
som kunne nå te, å dopke i same
smørøue i julegrøud-fade. Men
di mindre bodn som lei vont ma
å „ede pant“, fekk en tallerken for seg
sjal. Men da va mest bare (grøud, grøud,
di alle ad a fade. Hjødsuppa, fi-
ske-suppa å sligt, da ønske di op i
tallerkene - juke tallerkene - di brugte
bare ein kver. Da slutte smått
ettekverst. Fyst i veille - brugrøud-
den, å sian i di bonehusen
som sko vere noksa fornemme
(fine), å her a ei si sian at da
nok va slutt hos alle å ede a fade.
Men kver hadde sin mjelke-
bolle, hel tallerken, når di
ad grøud å mjelk, men sih
sto grøudfade mitt på bore,
å kver ønske op grøud te seg.
Bollan å fadan va a stinky
(fajanse). Tre kappan va da
slutt ma. Her å der såg en
en tre kappede kattedopp, å hvor
en ser helst at mjelke bli
held på grøuden i tallerkenen.
Da va kje kaffidrikkinga som jore
at kver fekk sin kopp.

13 Inngjen sette gryda på bore, for
grydan va full a sod udampå,
å gryda stå på 3 smale malm-
fode. Panna blei heller setta
på bore i heimeloge. Da ~~va~~

hadde di enten en kvætt, flad kallerken
hel en rorborbede orne på bore.
Di hadde sånt en borbede som
va laga forrige da brug.

Om di jore forsel på stille nær
der va fremmen, kom alt au på kven
da va. Slekt å grømest ^{folk} som blei bedd
te bor, fekk da helst som di had
de da sjøl, men va di meir frem
men, bli der helst lagt dug på bore,
å hadde di noge finar mäd, så bli
den sett inn.

14

Ja, då ag va i oppokteren, va da
almindelig ma fladbrö på bore
te mest alle mål. Te onidda
åd di fladbröe på den måden
at di lae et stykke fladbrö
på kallerkenen, la sunnskoren
kjöd hel fisk å jorple på bröe,
lae eppar lag ma brö oppå,
å så beid di å kanten å den
beden, å söub suppa te ma sjöid.
Der å et ortag som ag hörde i 1880
Nåran; mora sa te sinen
hel dotera som sko vere hos
fremmen: "Nå må du minnest
å fare pent å jore bede."

15

^{Manne jore sönken bede skalle brömälän.}
Aldrig hört om noen regel
for da. Noen legge sukermolen
i kaffien, å noen ede sukkere
affete.

16

Ki, fint å da ikkje, men å kaffi
en brennheid, å en he lide ston
ne, så å der noen som heller
jör de hel di vil brenne seg på tonga.

19. För 1870 va der mest ingen som had
de kjøbeknive å gaffe, der eg voktes op.
Då eg va 6 år - 1874 - fekk eg loote
vere ma skulebodnan. frå yon-
negaren se et lus det skalen ^{skulen} sko
vere. Der hadde kjøpt en
ny kniv ma kvitt beinskapt,
å gaffel a same slag se skulemesteren.
sko komme. Han i da hus
som eg, seksårs guden, sko få vere
ma se den daen, hadde lånt, den
beinskapta knivn" a mor se skule-
mesteren sko komme.

I midt i skulevilda sad læreren
å åd matreksuppa ma skulebode,
å eg kjende alle kniv å gaffel,
men tidde. Då kom en 10 år
gamal gud frå garen inn i
stova. Han sto i døra å gaffel
se a forundring. Så brøud da
ud a han se skulemesteren:
"Kå a da du ~~skule~~ ade me?
a da si jenngreib du ade me?"
Da va gaffelen han meinde.
Han hadde aller sett en gaffel før,
men mange gonge i heimsmidd
jenngreib. Borknive fekk di på
den måden at di fekk en bygdesme
se slå tangje på et jätrod, en mal
a en abrekt hel udsliden jä. Da som
sko vere knivblae, slo han flatt, å
så sette folk skapt på sjæl.
Blae blei sløtt. Da blei kvassegør ^{knive}
Men ettervert ette 1880 kom kjøbe-
knive å gaffe i brug. Alle hadde di 1880

5353

- 18 Ni, da he og aller sett. Kringkønnen? sjølf 7
- 19 Ja, enkelte i huset hadde hodnesjei. Gamle bestemor född för 1800, hadde ei svart bynn sjei a tre. Di ho va pussa forig, a og tru ho ou va polert, va der mo en kvass knivsodd skoren fine strege i poleringja, så da blei ei fine segning a en ham bag på sjeiblar, a på skape va lyna i tina. Besta kalde sjeia ei Sukkussjei. Ho sa sjeia va arbeid a en fange på Sukkhuset i Kristiansand. Bestemor bare slakte a si sjei, a joimke in sjal; men di andre sjeian, både hodnesjeie a tresjeie, a etke 1880 ou forbona sjeie a jedn, for dei sam ikkje hadde sallsjeie, alt desse sjeian blei samta ikot ma kvivan a vaska etke kvart mål. Der va kjæ nabn på verken sjeie hel knive, en kjende di, a hver hadde helst sin.
- 20 Jo og såg aller tre fallerkene a treskopper på bare på lista frå og kan minnest. 1872. Sjå 12.
- 21 Da fyste og minnest, ad folk uden dug på bare te hverdags. Maen hadde kvidskurte bor a noen malke bor, som blei vaska litt. Va der fremmen hel da ska vere sær fint, hadde di helst på ^{bare} en heimvoven lin-bordug. Enkelte sam ikkje etke slig dug, la på et nyvaska a strajen kvitt lagen.
- 22 Ellhänn kom her vokoduge, a

noen åd på ^{ma} voksdagen på bare ti
kverdags. Nå he folk tiast voksdag
på bare stadig se kvardags nær
di ede, å mange vil bare ha kvid
voksdag.

23 Tiast sto maden så på bore at alle kon-
ne nå da, å då jekk da tji elle noen
regel; men når di senne ront, så
å då fremmen som fore fjst,
å når di å ma seg sjal, så å da
tiast mannen i huse. Mora bruge
å legge se di minste å dei som kan
"ede sjal"; men helst kan kver
sa se seg som di vil.

"Elle, skiffe". På lista he miore etle, å mi
bruge da når mi dele maden, koi
å kalm, se kjynan. Mi seie kange;
Nå ska eg elle jevan, så kan du
bere fore = bore jeva se den kjyn
som ska ha m. I veille he di,
hel hadde di, allti for en mann
se kjogemester å gi kama som di
kalde sjebas. Ho sto fore heile
madstalle i veille.

24 Da va helst kjod å smår som mora
delte ud se de mindre bodnan se
di sjal jekk ved se passet måden.

25 Alle åd seg mettes den ti eg kan min-
nest; men da hadde nok vore antet
ronten 1800. Når besta, som hadde
levd i den tid, såg at mi bodnan
jekk et stykke mad imellom målan
å ikke åd da pent, men slongde
da fra okke, på en stal kangej.
så blei ho alvorlig i måle å sa: "Jor
vent ma maden, bodn, da å Gud gave".

En va vart ma, a meinte förr, a meinte
ennå at en mann som he langt arbeid
a lang arbeida, a ungdom-helstgude
i framveksten bränge mest mad.
Men, alle passe måden sjæl, a alle
ska ede seg mette.

26 Ekkesom dia oplært, a ekkesom di he
ved se - 4-5 år. Når maden a lage
ferig på en salerku, kan di nok
ade ma ei sjei frå di a 3, a forsyn
seg sjæl uden lesyn kan kje alle
om di a 6. Da a tiast mora som
ser ikke bodnan ma bore, men da
truffe òu at far hel søskun jør da.

27 Ja, da fyte ag kan minnest, så ag
mang ei mor som ye båtne sagga
når di va så små at di ikkje hadde
fått tenne. Men ag tru kje ag he
sett da elle 1880-85. Frå den ti he
ag sett at di små he fått udoblitte
sukkerkavring hel kvidebrø i
lonka sødmjlk ^{di} a je di ma sjei.

28 Når det a bare vakne, a da bare
i få huse at di lese høgt före a
ikke målon, men i mange heim
legge di ihob hennan a lese stille.
Før va da i mest kvart einaste tus,
men i seinare ti he da meir a
meir jenge a brug, især i bystrø.
Men når det a bodn i huse som
vekse op, så a det mange soeldre
som lese di bodbøn tilig.
Ag tru ag kunne bodbøn för ag
va fire år. Sa ag he sett bodn
det femåringen las både före a

ette maden, å en triåring hadde hørt da så mange gonge at han het ho Komme da mestou, Bestemor lærte meg ei borbön ette maden, ~~hva~~ va så :

"Gud sje lov evindelig
for mad å brikka så rundelig,
for dine gåver allesammen
Gud bespise vår sjal i Tømmereg
amen

Velsign oss Gud Fader
Velsign oss Gud Søn
Velsign oss Gud Den hellig ånd,
amen."

Åg tru^{de} da i heime der da å bodne
he vore ei li da borböna va mindre
brugt, men at da sege te att nå.
Om der å forskjel når der å frem-
men, å nok så forskjellig ettesom
folk å.

29 Ja, en talte som hellest, når en
sad inne. Men va der ein som
talte å svegde vrangt, blei da litt
sagt: Ikkje tal når du ste svelgje.

30 Nei, da tru eg ikkje å he hørt om.

31 Ja, di sa för: "Di visste ikkje at
guden va gal för han sang å tid"

32 Ja, helst da. Da heite å halle borsjikke

33 Noen foreldre lære bodnan te å seie
takk for maden når di jense frå
bord, andre lære di te å komme
te både far å mor å ~~te~~ hanna
når di seie takk for maden
for at di ska love seg te å jore
da når di fare mad hos fremmen

- hel ou se noge ank å takke for.
- 34 Vel tekornme!
- 35 Da kom jyst an på Loven da va,
å ou noge ko mål da va.
Ein som en visste hadde hatt
langt å reise, ville en helst
å mest allti by mad. Sa va
da når en drakk ettermiddas-
kaffen, så bön å by en en
kopp kaffi ma se mest Loven
som helst om da så å ^{no} raske
grannar; men mindre betdn.
Te midda by en sjellan en
gramme-nebo-som kjeme inn,
onsagen da sko vere ekkaslags
sjellan mad som en kunne
vede han ville lige svart godt.
- 36 Ja, dersom han hadde reist
langt, å endå vissar når da
va ein en kjende. Di stelle se
mad å kaffi.
- 37 Ja, hadde di slitt i hus, så
sette di noge å da foruden
almindelig mad se ede seg
meil på.
- 38 Der å noen få gare der di he
den sjukken enså at di "svinge
kjelen", så snart en fremmed
kjame innom døra; men den
sjikken helle på å doi ud.
- 39 Folk ede mest allti i stova.
Å da en reisarne "en fant"
som mi kalle di, å han å sul-
ten å mi vil je han mad,
så let mi han ede på kjøkkene

Men en go kjønning får då mad
i stova, å litt fære husfaren
hel husmood hel di begge
en kop md for, å yjort selstab.
40 Da va så fort, men da jinge fort
å brug nå. Bare ekko gamle
må en enna nåie, for di å så
svinne at di mest ikkje smage
på mader, om en gott kan vede
at di å skrubbultne.

41 Ja, en rekne da som høflighed
at ein å inne å sldr en prat
me jessen, da bli harc ede.
Han kan sidde kor som
helst.

5353

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING